

5. Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу»: Розпорядження КМУ від 16 грудня 2015 р. № 1406-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-p> (дата звернення: 23.02.2018).

6. Громовий О. Медіація в Україні: переможе чи програє? Юридичний журнал: аналітичні матеріали, коментарі, судова практика. Київ. 2010. № 1(91). С. 61–62.

7. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 року № 1701-15. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 22.02.2018).

8. Жмудь В. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. Юридичний журнал: аналітичні матеріали, коментарі, судова практика. Київ. 2007. № 11. С. 89–91.

9. Зайчук О.В. Медіація як процедура врегулювання спорів шляхом досягнення консенсусу. Бюлетень Міністерства юстиції України: офіційне видання. Київ. 2010. № 9 (вересень). С. 158–161.

10. Канішева К.М. Розвиток примирливих процедур врегулювання спорів, які виникають із шлюбно-сімейних правовідносин. Право і безпека: наук. журнал. Х. 2009. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_2/PB-2/PB-2_32.pdf (дата звернення: 22.02.2018).

11. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.02.2018).

12. Медіація як демократичний та ефективний спосіб вирішення спорів: європейські норми і досвід та українська перспектива. Бюлетень Міністерства юстиції України: офіційне видання. Київ. 2010. № 12 (грудень). С. 137–141.

УДК 347.41

СЛОМА В.М.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПАСИВНИХ СОЛІДАРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Стаття присвячена дослідженню питань, пов'язаних з виконанням пасивних солідарних зобов'язань. Проаналізовано погляди вчених, проведено порівняння вітчизняного та іноземного законодавства у сфері регулювання відносин, пов'язаних з виконанням солідарних зобов'язань з множинністю осіб на боці боржника, а також зроблено висновки з окресленого питання.

Ключові слова: кредитор, боржник, пасивні солідарні зобов'язання, виконання зобов'язання, заперечення, пред'явлення вимоги.

Статья посвящена исследованию вопросов, связанных с исполнением пассивных солидарных обязательств. Проанализированы взгляды ученых, проведено сравнение отечественного и иностранного законодательства в сфере регулирования отношений, связанных с исполнением солидарных обязательств с множественностью лиц на стороне должника, а также сделаны выводы по затронутому вопросу.

Ключевые слова: кредитор, должник, пассивные солидарные обязательства, исполнение обязательства, возражение, предъявление требования.

The article is devoted to the research of issues related to the fulfillment of passive solidary obligations. The views of scientists are analyzed, national and foreign legislation in the area of regulation of relations related to the fulfillment of solidary obligations

with persons' plurality on the side of the debtor, as well as conclusions on this issue are analyzed.

Key words: creditor, debtor, passive solidary obligations, fulfillment of obligations, denial, demand.

Вступ. Виконання зобов'язання полягає у вчиненні сторонами певних дій, передбачених договором або законом, які спрямовані на припинення конкретного зобов'язання. У ст. 599 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) міститься пряма вказівка на виконання зобов'язання як підставу його припинення. Однак таке виконання спричиняє правовий наслідок лише за умови проведення його належним чином. Тобто виконання зобов'язання як підстава припинення зобов'язання прямо залежить від самого процесу виконання: від процесу виконання залежить настання підстави припинення зобов'язання. Складовими процесу виконання зобов'язання є умови про суб'єктний склад правовідносин, порядок і способи виконання, строки і місце виконання [1, с. 38].

Питання виконання зобов'язань досліджували: Т.В. Боднар, М.І. Брагінський, В.В. Вітянський, Г.Г. Гриценко, Б.Е. Кензєєв, В.В. Луць, С.В. Сарбаш, К.А. Сердюков, В.С. Толстой, Д.В. Трут та інші вчені.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей виконання пасивних солідарних зобов'язань.

Результати дослідження. За загальним правилом кожна зі сторін цивільно-правового зобов'язання представлена однією особою. Проте бувають ситуації, коли на боці кредитора, боржника чи водночас на обох сторонах є більше однієї особи. Тобто суб'єктів у зобов'язанні більше, ніж самих сторін. У цьому разі йдеться про множинність суб'єктів у зобов'язанні.

Чинним законодавством передбачено існування солідарної множинності як на боці кредитора, так і на боці боржника. Відповідно до ст. 541 ЦК України солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання.

Пасивні солідарні зобов'язання широко застосовуються в торговельному та цивільному обігу, оскільки інтереси кредитора здебільшого охоронювані, виконання зобов'язання гарантується майном декількох зобов'язаних осіб. У разі неплатоспроможності будь-кого зі співборжників зобов'язання зберігає свою дію до повного погашення за рахунок майна інших співборжників [2, с. 440].

Передбачена законом можливість встановлення солідарного зобов'язання має на меті надати зобов'язанню з множинністю осіб забезпечувальну функцію солідарного зобов'язання. Забезпечувальна функція полягає у можливості вибору для кредитора зі всіх солідарних боржників найспроможнішого, у можливості пред'явлення йому вимоги не в частині, а в повному обсязі зобов'язання, а також у можливості залучення інших солідарних боржників у разі, якщо вибраний боржник не виконає зобов'язання у повному обсязі. Забезпечувальна функція солідарного зобов'язання не породжує окремого забезпечувального зобов'язання, а лише збільшує можливість виконання солідарного зобов'язання [3, с. 146].

На думку В.С. Толстого, процес виконання солідарного зобов'язання не має жодних особливостей порівняно із виконанням простого (несолідарного) зобов'язання, оскільки будь-який із боржників може погасити борг у цілому. Автор вважає, що структура солідарного зобов'язання нічим не відрізняється від інших зобов'язань: одне право вимоги і один обов'язок, які належать водночас декільком суб'єктам [4, с. 184]. Проте ми вважаємо, що саме структура солідарного зобов'язання і спричиняє певні особливості, пов'язані із його виконанням.

Як зазначає К.Я. Ананьєва, солідарний порядок виконання зобов'язання розрахований на три випадки. По-перше, виконання завжди буде солідарним, якщо в якості предмета виконання буде неподільний предмет. Вказане правило породжується тим, що виконання такого зобов'язання в частках об'єктивно неможливе, тому застосовується солідарний порядок виконання. По-друге, солідарний порядок виконання може передбачатися домовленістю сторін, якщо це не суперечить сутності зобов'язання або прямій вказівці закону, коли зобов'язання є частковим або субсидіарним. По-третє, солідарний порядок застосовується, якщо це прямо передбачено законом [5, с. 49].

Відповідно до ч. 1 ст. 543 ЦК України у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або у повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо.

Право вибору боржника, до якого буде звернена вимога, повністю залежить лише від кредитора. Характеризуючи право кредитора самостійно визначати, до кого з солідарних боржників звернутися з вимогою про виконання, Б.Е Кензеев, вірно зазначає, що механізм захищає, перш за все майнові інтереси кредитора, надаючи йому можливість вибору серед платоспроможних боржників [6, с. 130].

Якщо кредитор звернувся з вимогою до одного з солідарних боржників, це автоматично не призводить до припинення зобов'язання для решти боржників. Вони залишаються зобов'язаними до повного виконання зобов'язання. Адже, як випливає зі змісту ч. 2 ст. 543 ЦК України, кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників.

Закономірним є питання, чи може кредитор вимагати недоодержане лише від тих боржників, до яких вимога не пред'являлась, чи також і від того боржника, який вже виконав частину солідарного зобов'язання. Відповідно до абз. 2 ч. 3 ст. 543 ЦК України солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі. Отже, як випливає зі змісту вказаної статті, кредитор має право вимагати виконання від усіх солідарних боржників, зокрема й від того, який вже виконав вимогу кредитора про часткове виконання зобов'язання.

Варто зазначити, що пред'явлення повторної вимоги до того зі співборжників, який частково виконав зобов'язання, є правом, а не обов'язком кредитора.

Як зазначає С.В. Сарбаш, для кожного з боржників солідарність означає, що жоден з них не може відмовлятися від виконання вимоги, посилаючись на бездіяльність інших боржників або необхідність залучення до зобов'язання інших солідарних боржників [7].

Пред'являючи вимогу про виконання до боржника у солідарному зобов'язанні, кредитор визначає також і обсяг такого виконання. Зокрема, якщо вимога пред'являється до декількох боржників, то визначається обсяг виконання зобов'язання кожним.

Під час виконання зобов'язання солідарний боржник не має права висувати проти вимог кредитора заперечення, що ґрунтуються на таких відносинах решти солідарних боржників з кредитором, у яких цей боржник не бере участі (ч. 3 ст. 543 ЦК України). Така норма є певною гарантією інтересів кредитора у пасивному солідарному зобов'язанні.

Аналогічну норму містить і ЦК Республіки Білорусь, у ст. 305 якого передбачено, що у разі солідарного обов'язку боржник не має права висувати проти вимоги кредитора заперечення, засновані на таких відносинах інших боржників з кредитором, в яких цей боржник не бере участі.

Протилежну норму містить ЦК Республіки Молдова, ст. 534 якого передбачає, що солідарний боржник, до якого пред'явлено вимогу про виконання, має право висунути проти кредитора всі заперечення (як особисті, так і спільні для всіх солідарних боржників).

За загальним правилом, боржник має право на заперечення. Однак варто погодитися з думкою Д.В. Трута про те, що в певних випадках право боржника висувати «загальні» заперечення повинно трансформуватись в обов'язок. Тобто боржник, який має «загальне» заперечення проти вимог кредитора, не просто має право ним скористатись, а зобов'язаний, оскільки такою бездіяльністю він створить для інших боржників невідгідні умови.

Цивільне законодавство України не містить вказівок для ситуації, коли один з боржників, маючи спільне для всіх заперечення проти вимоги кредитора, не скористався ним. Автор вважає, що такого боржника слід позбавити права на регрес до решти боржників у зв'язку з його бездіяльністю [8, с. 69].

З огляду на це можливим є запозичення досвіду інших країн. Зокрема у ст. 547 ЦК Республіки Молдови передбачено, що солідарний боржник, до якого звернувся з вимогою про стягнення інший боржник, котрий виконав зобов'язання, може висунути проти нього спільні заперечення, які боржник, котрий виконав зобов'язання, не висунув проти кредитора.

Виконання солідарного обов'язку у повному обсязі одним із боржників припиняє обов'язок решти солідарних боржників перед кредитором (ч. 4 ст. 543 ЦК України). Вважаємо, що у такому разі доцільніше було б говорити не про припинення обов'язку решти боржників, а про припинення зобов'язання на підставі ст. 599 ЦК України («Припинення зобов'язання виконанням»).

У пасивних солідарних зобов'язаннях існує дві групи відносин:

- 1) між кредитором та солідарними боржниками;
- 2) між самими боржниками.

Відповідно до ч. 1 ст. 544 ЦК України боржник, який виконав солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній част-

ці, якщо інше не встановлено договором або законом, за вирахуванням частки, яка припадає на нього.

У цьому разі боржник, який виконав зобов'язання, стає кредитором відносно до решти боржників. Водночас виникає нове зобов'язання – регресне, а те, яке існувало раніше, припиняється виконанням. Якщо у солідарному зобов'язанні боржників було більше двох, то виникає часткове зобов'язання, якщо ж боржників було двоє, то це призводить до виникнення звичайного цивільно-правового зобов'язання. У разі виникнення часткового зобов'язання боржники, як випливає зі змісту ч. 1 ст. 544 ЦК України, відповідають у рівних частках, за вирахуванням виконаного боржником, який звернувся з регресною вимогою.

Ч. 1 ст. 544 ЦК України передбачає право боржника на регрес, а не обов'язок його стягнення. У зв'язку з цим домовленістю між співборжниками може бути передбачена і відсутність останнього. Таке положення ґрунтується на диспозитивних засадах цивільно-правового регулювання.

На практиці може виникнути ситуація, коли один із боржників відмовляється виконати регресне зобов'язання з певних причин. У такому разі ЦК України передбачає, що, якщо один із солідарних боржників не сплатив частку, належну солідарному боржникові, який у повному обсязі виконав солідарний обов'язок, тоді несплачене припадає на кожного з решти солідарних боржників у рівній частці (ч. 2 ст. 544 ЦК України).

ЦК Російської Федерації, регулюючи регресні відносини у солідарних зобов'язаннях, передбачає у ч. 2 ст. 325, що несплачене одним із солідарних боржників боржнику, який виконав солідарний обов'язок, покладається в рівній частині на цього боржника та на інших боржників. Аналогічну норму містить і ч. 2 ст. 306 ЦК Республіки Білорусь. У названих нормах відсутня вказівка на те, що зобов'язання має бути виконане у повному обсязі, як це передбачено ч. 2 ст. 544 ЦК України. Тобто навіть якщо боржник виконав зобов'язання частково, він має право пред'явити регресну вимогу до решти боржників за вирахуванням частини, яка ним сплачена, а також з врахуванням тієї частини, яку він повинен виконати.

Аналізуючи норму ч. 2 ст. 544 ЦК України, можна зробити висновок, що перше регресне зобов'язання припиняється, а натомість виникає нове регресне зобов'язання, в якому боржник, який виконав обов'язок за боржника, що відмовився від виконання, стає відносно до останнього кредитором.

Висновки. Пасивні солідарні зобов'язання є вигідними для кредиторів, оскільки суттєво підвищують можливість повного задоволення їх вимог. Водночас вони дещо погіршують становище боржників, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 543 ЦК України будь-який з них може бути зобов'язаний до повного виконання зобов'язання. Фактично у пасивних солідарних зобов'язаннях боржник, який виконав зобов'язання на вимогу кредитора повністю, може стикнутися з ризиком невиконання цього зобов'язання іншими боржниками.

Подальшого дослідження потребують питання щодо можливості пред'явлення боржником заперечень проти вимоги кредитора та наслідки їх непред'явлення. Крім того, дискусійними є питання, пов'язані з можливістю припинення солідарного зобов'язання у разі передання відступного, зарахування зустрічних однорідних вимог, прощення боргу, поєднання боржника та кредитора в одній особі. Ці питання будуть досліджені у наступних роботах, присвячених солідарним зобов'язанням.

Список використаних джерел:

1. Гринько Р.В. Щодо питання про виконання цивільно-правового зобов'язання. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8766/37-42.pdf?sequence=1>.
2. Васильев Е.А., Комаров А.С. Гражданское и торговое право зарубежных государств. 4-е изд., перераб. и доп.: в 2-х т. Т. I. М.: Междунар. отношения, 2004. 560 с.
3. Ермолаев С.Н. Множественность лиц в гражданском праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Краснодар, 2014. 186 с.
4. Толстой В.С. Исполнение обязательств. М. 1973. 208 с.
5. Ананьева К.Я. Исполнение обязательств с множественностью субъектов в них. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/ispolnenie-obyazatelstv-s-mnozhestvennostyu-subektov-v-nih>.
6. Кензеев Б.Э. Исполнение обязательств с множественностью лиц: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Волгоград, 2011. 167 с.
7. Сарбаш С.В. Обязательства с множественностью лиц и особенности их исполнения. М.: Статут, 2004. 112 с. URL: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1589>.

8. Трут Д.В. Заперечення проти вимог кредитора в пасивних солідарних зобов'язаннях. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2012. Вип. 4(16). С. 68–73. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/121199>.

УДК 347.961

ЧИЖМАРЬ К.І.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ НОТАРІАТУ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

У статті автор досліджує місце та роль нотаріату в системі органів цивільної юрисдикції. Проаналізовано передумови віднесення нотаріату до органів цивільної юрисдикції. Розкрито зміст правоохоронної функції нотаріату. Розглянуто природу нотаріату як органу превентивного правосуддя.

Ключові слова: *нотаріат, нотаріальна діяльність, орган цивільної юрисдикції, правоохоронна функція, превентивне правосуддя.*

В статье автор исследует место и роль нотариата в системе органов гражданской юрисдикции. Проанализировано предпосылки отнесения нотариата к органам гражданской юрисдикции. Раскрыто содержание правоохранительной функции нотариата. Рассмотрено природу нотариата как органа превентивного правосудия.

Ключевые слова: *нотариат, нотариальная деятельность, орган гражданской юрисдикции, правоохранительная функция, превентивное правосудие.*

In the article the author investigates the place and role of the notary in the system of civil jurisdiction. The prerequisites for the attribution of the notary to the civil jurisdiction bodies are analyzed. The contents of the law-enforcement function of the notary are revealed. The nature of the notary as a body of preventive justice is considered.

Key words: *notary, notarial activity, civil law body, law enforcement function, preventive justice.*

Вступ. З моменту виникнення нотаріату в руках нотаріуса зосереджуються інтереси сторін, він захищає діяльність і майно людини, права особи та її власність як невід'ємний елемент свободи. Нотаріус стоїть на варті гідності людини та використовує всі можливості, аби забезпечити їй доступ до свободи прийняття рішення в умовах повної захищеності. На сучасному етапі реформування нотаріату необхідна скоординована діяльність учасників процесу реформування органів нотаріату в Україні, щоб ці зміни сприяли цілісному підходу до визначення мети, завдань і функцій нотаріату, а також наданню населенню послуг правового характеру відповідно до міжнародних стандартів.

Постановка завдання. З огляду на це особливій важливості набуває питання вивчення місця та ролі нотаріату в системі органів цивільної юрисдикції, що й зумовлює мету цієї статті. Для її успішного досягнення передбачається вирішити такі завдання: по-перше, проаналізувати передумови віднесення нотаріату до органів цивільної юрисдикції; по-друге, розкрити зміст правоохоронної функції нотаріату; по-третє, розглянути природу нотаріату як органу превентивного правосуддя.

Актуальність теми дослідження зумовлена, з одного боку, потребою у створенні сучасної вітчизняної теорії нотаріального права, з другого – необхідністю науково-обґрунтованих пропозицій щодо реформування інституту нотаріату в Україні, з третього – орієнтацією України на світові досягнення латинської системи нотаріату з метою урахування прийнятного досвіду задля оптимізації правового статусу інституту нотаріату [1, с. 111].

© ЧИЖМАРЬ К.І. – доктор юридичних наук, директор (Інститут права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України)